

WOLFGANG STREECK

Buying time: The delayed crisis of democratic capitalism

London and New York: Verso, 2014

Mattias Bengtsson

Visaren på urtavlan på omslaget till *Buying time* pekar på en halvtimme före midnatt. Vad bilden symboliserar är att kapitalismen under snart ett halvt århundrade har "köpt sig tid" men att den nu närmar sig den tidpunkt då det inte längre går att skjuta upp den växande inkompatibiliteten mellan kapitalism och demokrati. På cirka 200 sidor argumenterar Wolfgang Streeck, professor emeritus i sociologi, för hur det har blivit allt svårare att anpassa kapitalismens inneboende destruktiva krafter till samhällets och människors behov. Med ytterligare en tidlig metafor skulle man kunna beskriva det som att klockan har dragits tillbaka till 1930-talets depressionsera, då kapitalismens återkommande kriser och tillhörande åtstramningspolitik gjort att allt fler människor lever under prekära villkor, både materiellt och existentiellt. Över Streecks systemkritiska perspektiv vilar national-ekonomen Karl Polanyis (2001/1944) ande, särskilt hans historiska redogörelse för de två stora omvandlingarna: först marknadsliberalismens uppkomst, därefter fascismens resning. Liksom Polanyi i sin tid beskrev fascismen som rotad i ickefungerande liberala marknadssamhällen understryker Streeck hur tilltron till demokratiska institutioner idag försvagas: medan socialdemokratin eld falnar så profiterar nationalistiska, populistiska och rasistiska partier på den finansiella och ekonomiska krisens effekter runtom i Europa. Bilderna från nyhetsrapporteringen är välbekanta, men hur kunde västerländska kapitalistiska stater återigen hamna i denna situation?

Enligt Streeck är krissituationen i Europa idag ett uttryck för en längre räkka av kriser i den "demokratiska

FÖRFATTARE

Mattias Bengtsson, fil dr, docent i sociologi,
Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap,
Göteborgs universitet
mattias.bengtsson@socav.gu.se

kapitalismen". Krissituationen ska därför inte ses som en anomali från en annars välfungerande kapitalistisk, tillväxtskapande maskin utan är en ständigt närvarande inneboende potentialitet, framför allt i dess nuvarande globala, finanskapitalistiska utformning. En central utgångspunkt i *Buying time* är nämligen olika skiften i vad som kan kallas för "monetära regimer" och hur dessa kan relateras till en ökad splittring mellan kapitalismen och demokratin. Denna utveckling, som Streeck beskriver som en process av "avdemokratisering av kapitalismen", beskrivs vara ett resultat av att nationella demokratiska institutioner alltmer frikopplas från ekonomiskt beslutsfattande, vilket i allt högre utsträckning lokaliseras till oberoende centralbanker eller till internationella institutioner som Internationella valutafonden och Europeiska Unionen. Processen förstärks, enligt Streeck, av hur kapitalismen, med den finansiella och ekonomiska kris som spred sig som en löpeld från och med år 2008 i Europa, har drabbats av tre parallella kriser som kontinuerligt förstärker varandra: en bankkris, en kris i offentliga finanser och en kris i realekonomin. Det är sant att dessa kriser varierar i styrka och omfattning från land till land, men sammantaget har de kastat många människors sociala och ekonomiska existensmöjligheter över ända. Streeck understryker härmed hur delar av det sociala kontrakt som upprättades med utbyggnaden av välfärdsstatliga institutioner under efterkrigstidens demokratiska kapitalism omintetgjorts. Finanskapitalismens aktörer, med understöd av politiska allierade indoktrinerade i nyliberalismens tankegods, har "annekterat demokratin" genom att ställa krav på strukturreformer av arbetsmarknader och sociala trygghetssystem i "flexibilitetens" och "globaliseringens" namn. På detta sätt, menar Streeck, kräver kapitalägare att medborgare i olika länder steg för steg ger upp de sociala rättigheter som de vunnit genom historiska strider.

Att det skett en radikal förskjutning av maktrelationerna mellan kapital, stat och medborgare/arbetare är inte i sig en särskilt nydanande tanke. Streecks verk ska ses som ett makrosociologiskt eller politisk-ekonomiskt bidrag, en teoretisk utveckling och syntes av egen och andras forskning avseende omvandlingen av den politiska ekonomin och den europeiska integrationsprocessen. I stället för att fokusera på kontextualisering och institutionell variation i olika europeiska arbetsmarknadsregimer försöker Streeck dra ut de stora linjerna i den politisk-ekonomiska utvecklingen över fyra årtionden: från 1970-talet som en odiskutabel vändpunkt fram till det som betecknas som dagens europeiska "neo-Hayekianska ekonomiska regim".

Av det ovan nämnda följer att för att kunna förstå utvecklingen av kapitalismen under denna tidsepok måste vi, enligt Streeck, sätta kapitalets plats i centrum i förståelsen av institutionell förändring. Den historiskt unika symbios mellan demokratiska institutioner och kapitalistiskt företagande som under efterkrigstiden kännetecknade demokratisk-kapitalistiska stater – såsom en politik för full

sysselsättning, nationellt omfattande kollektivavtal, statlig kontroll över nyckelindustrier, en omfördelande skatte- och inkomstpolitik – har idag eroderats. Streeck understryker att kapitalets *aktörskap*, och klasskampen ovanifrån, åter måste träda i förgrunden för samhällsvetenskapliga analyser. Han vädjar till kritiska intellektuella runt om i Europa att inte lyssna till kapitalets propaganda om den enda vägens politik, det vill säga att den enda vägen till ekonomisk tillväxt är ytterligare marknadsreformer, nedmontering av välfärdsstatens trygghetssystem och en omfördelning av ekonomiska resurser från lägre till högre inkomstskikt. Genom att betona klasskampen ovanifrån måste vi också, enligt Streeck, omtolka historien för att förstå de senaste årtiondenas institutionella omvandling mot ökad marknadsliberalism. Han menar att det inte var medborgarna som drev på avvecklingen av den demokratisk-kapitalistiska kompromissen utan det var kapitalistiska intressen som förkastade den keynesianska överenskommelsen och dess fördelningsmodell. Streeck är måhända lite ensidig i denna beskrivning, då det kan debatteras vilka handlingar som ledde fram till att denna kompromiss försvagades. Det bör analyseras genom historiska studier av utvecklingen på länderbasis. Men Streeck har däremot en viktig poäng i att kapitalet därefter har varit en kraft som ökat den ekonomiska ojämlikheten. Exempelvis refererar han till den amerikanske arbetsmarknadsforskaren Thomas Kochans studier av löneutvecklingen i USA. Medan produktivitetökningarna och genomsnittslönerna följdes åt mellan 1945 och 1975 så har arbetande hushåll i stort sett inte tjänat någonting på de omfattande produktivitetökningarna sedan 1980-talet – detta trots fler arbetstimmar, högre arbetsintensitet, ökade flexibilitetskrav och försämrade anställningsvillkor.

Som nämnts är en längre räckra kriser i den ”demokratiska kapitalismen” i fokus i Streecks verk. Denna stora omvandling följer av utvecklingen av olika former av monetära regimer, vilka grovt motsvarar olika årtionden. Under 1970-talet motverkades fördelningskonflikten mellan arbete och kapital genom en inflationsinriktad ekonomisk politik som dock efter en tid resulterade i stagnation, recession och höga arbetslöshetsnivåer. Under 1980-talet vann kapitalismen ytterligare tid med liberaliseringen av finansmarknader som kunde frigöra nödvändigt kapital. Detta resulterade dock i ”en offentlig skuldsättningsera” med ökade statliga budgetunderskott, vilket fick kreditgivare att bli alltmer tveksamma till huruvida låntagarna skulle kunna återbetala skulderna. Som svar på detta följde nu en ny era under 1990-talet med en politik för konsolidering av offentliga finanser genom omfattande åtstramningspolitik, nedskärningar i sociala medborgerliga rättigheter och ökad grad av privatisering eller marknadisering av offentliga tjänster. Kapitalismen försökte på nytt upprätthålla social fred och tillgodose medborgarnas konsumtionsbehov genom en ny våg av liberalisering av kapitalmarknader, med en förskjutning från offentligt låntagande och sociala transfereringar till ökade möjligheter till privat låntagande och skuldsättning.

Men det som är bokens själva kärna är att statens ansvarsrelationer även har förändrats i denna omvandlingsprocess: först från en ”skattestat” till en ”skuldstat” och ur denna skuldstat har sedan en ”konsolideringsstat” vuxit fram. Med skattestat avses att den primära relationen för staten är i relation till valmanskåren. I denna mening avses att de folkvalda politikerna befinner sig i en ansvarsrelation gentemot det demokratiska medborgarskapet. Men den nyliberala ideologiska omorienteringen innebar skattestatens upplösning i och med ökade krav på att välfärdsstatens utgifter måste krympas och skatter sänkas. Detta gjordes i en tid då såväl höga arbetslöshetsnivåer permanentades i många västeuropeiska länder samtidigt som finansmarknader blev en ny ”andra aktiv valmanskår” för staten att ta hänsyn till. Kombinationen medförde ökad offentlig skuldsättning. Här understryker Streeck att skuldsättningen inte främst hade att göra med för omfattande statliga utgifter utan för att *skattenivåerna var för låga*. Som följd av detta har den så kallade skuldstaten vuxit fram, där staten täcker en stor andel av sina utgifter genom ökat låntagande i stället för genom ökad beskattning.

Streeck beskriver alltså en omvandling från en nationellt organiserad ”skattestat” som binder medborgare (*Staatsvolk*) till ett avgränsat territorium med vissa grundläggande sociala rättigheter till den transnationellt integrerade ”skuldstat” som bygger på kontraktbaserade band med investerare (*Marktvolk*). Staten har därigenom i högre grad utvecklat ett tvådelat ansvarsförhållande i relation till såväl medborgare/demokratin som investerare och finansmarknader. Mellan dessa två intressen måste staten försiktigt manövrera så att de inte drar tillbaka sin lojalitet. Men det finns en obalans i dessa relationer: investerare är i en mer fördelaktig position genom att de kan dra tillbaka sitt förtroende vid vilken tidpunkt som helst, inte enbart vid nästkommande parlamentsval som i fallet med röstberättigade medborgare. På detta sätt finns det en konstant problematik i kapitalistiska ekonomier att förena dessa två olika intressen och, enligt Streeck, är demokratin den stora förloraren. Demokrati – i dess moderna nationella tappning – kräver nationell suveränitet men detta är mindre och mindre möjligt att upprätthålla för skuldstater på grund av deras beroende av globala finansmarknader. Huvudmålet för finanskapitalet är att de vid händelse av en finanskris är försäkrade av staten att deras krav föregår medborgarnas krav. För att upprätthålla marknadens förtroende innebär det samtidigt att staten – vid en finansiell kris – bygger detta förtroende genom åtstramningspolitik. På detta sätt är den politik som omgärdar konsolideringen av offentliga finanser avsedd att *försäkra* den moderna statens nya, andra valmanskår – de finansiella marknaderna – vilka alltså har prioritet över medborgarna.

Denna logik som Streeck tecknar i sin bok innebär således att omformningen av staten till en konsolideringsstat är inriktad på att säkerställa marknadsrelationer och hålla nere kostnaderna för sociala investeringar (såsom arbetsmarknadsutgif-

ter och socialpolitiska utgifter) och skatter för att tillgodose kreditgivares intresen. Skuldstaten tvingas på detta sätt alltmer ge upp sina politiska ambitioner att förändra medborgarnas livschanser – i stället träder marknaden in som en allt viktigare kraft för fördelningen av livschanser. En viktig poäng som görs av Streeck är att konsolideringsstaten även har blivit en realitet i stater som inte kan betraktas som skuldstater – här ser vi alltså en process av internationell konvergens. Konsolidering av offentliga finanser är alltså högsta prioritet även för stater som idag har låg skuldsättning, såsom Sverige som Streeck även kort diskuterar. När alliansregeringen tog vid hade Sverige ackumulerat ett stort budgetöverskott men trots detta fördes en politik starkt inriktad mot att betala av statsskulden. Då regeringen samtidigt genomförde en tydlig ”skattesänkarpolitik” har det resulterat i fortsatt åtstramningspolitik, till exempel genom mindre generösa sociala ersättningar och ökade kvalificeringskrav (se vidare Bengtsson 2014). Detta innebär, enligt Streeck, att den svenska regeringen, under skenet av nödvändigheten att betala av statsskulden, i det tysta genomfört en politik för en gradvis nedmontering av den offentliga välfärden.

Konsolideringen av statliga finanser till följd av ovan nämnda kriser och staters ökade skuldbörda innebär att vi idag, enligt Streeck, kan tala om en konsolideringsstat i form av en europeisk flernivåregim där nationella regeringar och deras medborgare avkrävs strikt disciplinering av offentliga utgifter för att inte riskera att bestraffas med höga räntor på innevarande skuld eller på nya lån. *Buying time* är därigenom i högsta grad ett inlägg i en pågående debatt bland europeiska intellektuella om EU:s och EMU:s vara eller icke-vara och där Streecks perspektiv präglas av en stark euroskepticism. Detta är en högst levande och omfattande diskussion och för en fördjupning se vidare Altvater m fl (2015). Överföring av makt från nationella stater till EU innebär för Streeck en process av avdemokratisering där kompetenser skiftar från en demokratiskt ansvarstagande nivå till en nivå där det primära mandatet är skapandet av marknader och en intensifiering av konkurrensutsättning. Genom att i *Euroland* utesluta möjligheten för enskilda nationer att använda devalvering som ett instrument i den nationella ekonomiska politiken står enskilda stater enbart inför möjligheten till ”intern devalvering” för att motverka de fria marknadskrafternas oförutsägbarhet. Den enda vägens politik blir då att öka produktivitet och konkurrenskraft via mer flexibla arbetsmarknader, lägre löner, längre arbetstider och ett ökat arbetskraftsdeltagande.

Det är en övertygande argumentation som Streeck anför kring sin teori om hur staten, till följd av höga skuldnivåer, är alltmer beroende av det globala finanskapitalet. Men att han driver en tydlig tes genom sin bok gör även att komplexitet ibland undertrycks och att vissa teman kunde ha givits större utrymme i boken. Detta gäller frågor som rör den moderna statens natur, omvandlingen av sociala relationer i ett alltmer ekonomiskt integrerat jordklot samt relationerna mellan

det materiella och det symboliska i kapitalismens logik. Det hade till exempel varit önskvärt att Streeck diskuterade alternativa former av beroendeförhållanden mellan stater och investerare än de som inbegrips i och med skuldstatens uppkomst. Även stater som inte rimligen kan definieras som "skuldstater" befinner ju sig i ett beroendeförhållande till investerare genom kravet på att vara attraktiva platser för investeringar genom sänkta produktionskostnader. Det finns även andra intressanta teman i boken som hade förtjänat en fördjupad diskussion, såsom en mer utvecklad klassanalys i relation till Streecks kortfattade diskussion om nya former av klassallianser och särskilt uppkomsten av en ny "mellanliggande grupp" som delvis tillhör *Staatsvolk*, delvis tillhör *Marktvolk*. Streeck nämner även kort det förvånansvärt svaga motståndet mot avdemokratisteringen av kapitalismen genom att nämna en ökad tolerans för processer som kommersialisering, flexibilisering och individualisering. Det som saknas är en vidare diskussion av den symboliska strukturens betydelse, särskilt då produktionen av ideologi och skapandet av en nyliberal hegemoni.

Men trots nämnda önskemål kan man som läsare förstå att vissa teman tonas ned för att inte överskugga verkets clou – kapitalismens olika försök att köpa sig tid och de förändrade relationerna mellan kapitalism och demokrati i vår tid. *Buying time* kan beskrivas som en synnerligen passionerad kritik av en kapitalism som har löpt amok, men det är ingen politisk pamflett: Streecks syntes är välgrundad i tidigare forskningsstudier. Centrala slutsatser exemplifieras genom väl utvald empiri från ett antal OECD-länders utveckling. Till detta ska Streecks teoriutveckling ses som ett viktigt bidrag till en fördjupad förståelse av statens förändrade ansvarsrelationer, vilket ger oss nycklar till att bättre kunna förstå de alltmer låsta positioner som våra folkvalda politiker befinner sig i till följd av den "tvångströja" av marknadsanpassning som staten idag tvingas bära. Beslutsprocesser i demokratiska institutioner blir då alltmer av en "fasaddemokrati" där politiken töms på ekonomiskt innehåll och blir till offentlig underhållning. Och i stället utövar marknadens folk makt utan mandat.

REFERENSER

- Altvater E, Habermas E, Offe C, Schulmeister S, Streeck W, Zimmermann H (2015): *Demokrati eller kapitalism? Europa i kris*. Göteborg: Daidalos.
- Bengtsson M (2014): "Towards standby-ability: Swedish and Danish activation policies in flux". *International Journal of Social Welfare*, 23 (Issue Supplement S1) S54-S70.
- Polanyi K (2001/1944): *The great transformation. The political and economic origins of our time*. Boston, Massachusetts: Beacon Press.

Författarinstruktion

Bidrag till tidskriften insändes elektroniskt till aoa@kau.se. I och med att du skickar in manus till tidskriften godkänner du att det accepterade manuset även publiceras elektroniskt (görs cirka tre månader efter den tryckta tidskriften).

Manuset får inte vara tidigare publicerat eller tillgängligt på Internet. Inte heller får manuset samtidigt vara insänt till någon annan tidskrift.

Manuset ska omfatta 5 000–7 000 ord inklusive ingress och referenslista. Manuset ska vara sidnumrerat. Första sidan ska innehålla endast titel på artikeln, namn på författare, postadress, e-post och telefon, författarpresentation samt not om eventuell finansiär. Författarnamn får i övrigt inte framgå av manussidorna.

Vi tar gärna emot inlägg där syftet är att skapa debatt. Där betonar vi vikten av tydliggjorda ståndpunkter i relation till andras och att texten är formulerad på ett sådant sätt att debatten kan fortsätta. Ett debattinlägg är en kanal för att föra fram en åsikt och kan därmed med fördel vara provocerande. Omfattning: maximalt 2 500 ord inklusive ingress och referenser. En kort, informativ och välstrukturerad text rekommenderas. För debattinlägg görs ingen peer review utan här granskar redaktörerna texten.

Accepterat manus skickas i en enda fil (Wordfil) med e-post till aoa@kau.se. Alla referenser till egna verk ska nu vara införda i det kompletta manuset.

Recensioner av böcker och avhandlingar insänds elektroniskt till gunnar.gillberg@socav.gu.se. En recension får inte överstiga 2 000 ord inklusive ingress och eventuell referenslista. Det finns även en möjlighet att skriva en kortare anmälan av en bok, högst 200 ord, som ska formuleras som ett tips till läsarna med en kort motivation. Beträffande stilregler, referenslista och rubriknivåer, se författarinstruktionen.

STILREGLER

- Skriv en kort författarpresentation på högst 20 ord på manusets första sida (endast namn, titel, arbetsplats och din e-postadress, exempel: XY, fil dr, Arbetsvetenskap, Karlstads universitet, xy@kau.se).
- Artikelns titel får innehålla högst 60 tecken inklusive mellanslag.
- Ange eventuella forskningsfinansiärer i en särskild not på första sidan.
- Skriv ett ingressförslag på högst 70 ord under manustiteln på manusets andra sida.
- Låt manustexten börja direkt efter ingressen utan någon underrubrik.
- Underrubriker ska vara korta, inte numrerade och med högst tre rubriknivåer inklusive artikelrubriken. Använd gärna Words standardmall med Normal (för brödtext), Rubrik 1 (för artikelns titel), Rubrik 2 och Rubrik 3.

- Om tabeller och figurer används ska referens alltid anges i texten. Använd kursiv stil: ”Som framgår av *tabell 3* har ...”
- Undvik linjer/rutor i tabeller, använd hellre blankrader för tydlighet.
- Vid årtalsperioder över sekelskiften ska hela årtal skrivas ut, annars inte: 1862–67, 1902–13, men 1898–1905.
- Använd inte %-tecken i löpande text utan skriv ut ordet procent.
- Skriv ut alla förkortningar (till exempel, jämför, och så vidare ...).
- Använd parentes vid referenser i texten: ”Åberg (2007) menar ...”, ”andra anser (se till exempel Randle & Svensson 2007) att ...”.
- Korta citat skrivs med citattecken i löpande text, längre citat skrivs som blockcitat.
- Översätt utländska citat till svenska.
- Ange sidnummer för citat, även för egna översättningar (= sidnr för originaltexten).
- Skriv ut alla sidhänvisningar: s 244–245, s 13.

REFERENSLISTA (EXEMPEL)

Tidskriftsartiklar

Randle B, Svensson L (2007): ”Teamwork och omstrukturering – självexploatering eller empowerment?” *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 13(1)11–28.

Böcker (obs ange förlagsort, inte tryckort)

Furåker B (2005): *Sociological perspectives on labor markets*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Avhandlingar

Åberg A (2007): *Tjänstemötet. Interaktionens kommersiella, byråkratiska och sociala logik*. Doktorsavhandling. Karlstad University Studies. Karlstad: Karlstads universitet.

Samlingsverk

Bergman A (2006): ”Segregated integration.” I: Gonäs L, Karlsson JC (red): *Gender segregation. Divisions of work in post-industrial welfare states* (s 47–64). Aldershot: Ashgate.

Propositioner och betänkanden

Regeringens proposition (2007/08:118): *En effektivare arbetslöshetsförsäkring*.

Utredningar

SOU 2008:32: *Avskaffande av revisionsplikten för små företag*.

Statistiska källor

AMS: *Arbetsmarknadsstatistik*, olika nummer.

Uppsatser, forskningsrapporter, stenciler, meddelanden, med mera

Erixon L (1990): *Produktivitetsproblemet*. Stencil. Stockholm: Produktivitetsdelegationen.

Policy

Arbetsmarknad & Arbetsliv är en tidskrift vars syfte är att sprida kunskap om aktuella förhållanden på arbetsmarknaden och i arbetslivet. Tidskriften eftersträvar en god vetenskaplig kvalitet, en mångvetenskaplig bredd och vänder sig samtidigt till en vid läsekrets. Vid sidan av forskare är studenter på samtliga nivåer liksom övriga aktörer med intresse för arbetslivsfrågor viktiga målgrupper.

Arbetsmarknad & Arbetsliv är en samhälls- och beteendevetenskaplig tidskrift vars artiklar spänner över en rad olika ämnen inom dessa vetenskapsområden och de rör sig från mikro- till makronivå. Exempel är artiklar som rör arbetsmarknaden och dess funktionssätt, arbetsmarknadspolitik, arbetsmarknadens aktörer, den svenska modellen i nationell och internationell belysning samt olika grupper villkor på arbetsmarknaden. Andra exempel är artiklar som behandlar olika typer av organisering och ledningsmodeller och deras konsekvenser, arbetsvillkor och relationen mellan arbete och övrigt liv. Vi välkomnar artiklar som baseras på såväl kvalitativa som kvantitativa studier, men även artiklar som är av teoretisk art, essäer, debattinlägg och litteraturöversikter. Tidskriften innehåller även recensioner av nyutkommen litteratur och doktorsavhandlingar inom området.

Tidskriften tillämpar ett referee-förfarande med vetenskapliga granskare med anknytning till respektive artikels vetenskapsområde. Detta gäller inte för recensioner, där bokredaktören granskar och bedömer manus, eller debattinlägg.